

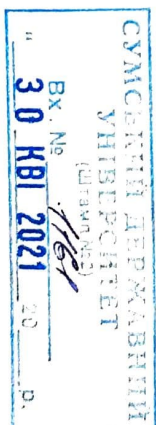
ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційну роботу Золковера Андрія Олександровича
на тему «Детінізація економіки України
в контексті забезпечення макроекономічної стабільності»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством; 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит
у спеціалізовану вчену раду Д 55.051.06
Сумського державного університету

1. Актуальність теми дослідження.

Перехід до Четвертої промислової революції ознаменував активізацію цілої низки трансформаційних процесів у практично всіх сферах та ланках економічних систем країн світу та глобальних світогосподарських відносин. У нових реаліях цифровізація та фінансіалізація виступають одними з ключових трендів розвитку економічних відносин. Разом з тим, динамізм цих інноваційних перетворень призводить до виникнення певного часового лагу, що необхідний для адаптації нормативного-правого забезпечення та реформування інституціонального середовища країн світу у відповідь на появу нових технологій у фінансах, виробництві та менеджменті. У свою чергу, виникнення таких лазівок виступає тригером розвитку неформальних комерційних операцій, широкомасштабна експансія яких може спричинити порушення макроекономічної стабільності в країні.

Справедливо зауважити, що разом з еволюційними закономірностями розвитку економічних відносин у глобальному контексті драйверами тінізації економіки можуть виступати надмірне податкове навантаження та складність фіскальних процедур, посилений регуляторний тиск на суб'єктів бізнесу, відсутність бізнес-етики та податкової культури, високий рівень корупції, неефективність функціонування державних інститутів, недосконалість розвитку фондового ринку та захисту прав інвесторів, низький рівень оплати праці та висока диференціація доходів населення та ін., що дозволяє обґрунтувати існування податкового, інвестиційного, соціального та інституціонального каналів детінізації національної економіки. Крім того, стратегічного значення набуває оцінювання масштабів впливу детермінант кожного з цих каналів на рівень макроекономічної стабільності країни.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку фінансово-економічних відносин в Україні не втрачають своєї актуальності питання розробки ефективної та інформативної системи оцінювання рівня макроекономічної

стабільності країни, формалізації причинно-наслідкових зв'язків між зміною обсягів надходжень від прямих та непрямих податків та рівнями тінізації економіки та макроекономічної стабільності держави, обґрунтування сили та характеру зв'язку між динамікою інвестиційних операцій та рівнями неформальної економіки та макроекономічної стабільності, удосконалення методологічних засад оцінювання впливу параметрів розвитку фінансового сектору та експансії фінансових діджитал-інновацій на визначені результативні параметри, оцінювання комплексного та взаємного впливу параметрів податкового, інвестиційного, соціального та інституціонального каналів детінізації національної економіки та макроекономічної стабільності держави. Саме на вирішення цих важливих і актуальних наукових задач спрямована дисертаційна робота Золковера А. О.

Дисертація виконана відповідно до актуальної тематики наукових досліджень, зокрема: до звіту за темою «Детермінанти трансформації економіки України в контексті реалізації Цілей сталого розвитку (макро-, мезо- та мікрорівень) (Київський національний університет технологій і дизайну, номер д/р 0120U103028) увійшли пропозиції щодо визначення системного впливу різних каналів (податкового, інвестиційного, інституціонального, соціального) детінізації національної економіки на рівень макроекономічної стабільності в країні; за темою «Проблеми стратегічного розвитку національної економіки» (ГО «Фінансово-економічна наукова рада», номер д/р 0118U000788) – щодо комплексного оцінювання макроекономічної стабільності.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, викладені в дисертації, характеризуються значною теоретичною і практичною цінністю та новизною, є достатньою мірою аргументованими та обґрунтованими, що підтверджується структурою та змістовним наповненням дисертації, обсягом опрацьованих наукових публікацій, аналітичних звітів, законодавчих та нормативно-правових актів, а також статистичної інформації.

Висока наукова цінність результатів, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи підтверджується їх публікацією у виданнях, що індексуються міжнародними наукометричними базами, а також їх оприлюдненням на міжнародних науково-практичних конференціях з різноманітною географією.

Висновки відображають основні наукові результати дисертаційної роботи, чітко та стисло характеризують її зміст, а також обґрунтовують перспективи подальших досліджень.

3. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам МОН України. Результати дисертації опубліковано в 30 наукових працях загальним обсягом 9,94 друк. арк., з яких особисто авторові належить 6,7 друк. арк., зокрема, 23 статті у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, серед яких 1 – до бази даних Web of Science, 7 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. Список основних праць наведено в авторефераті та в дисертації.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційній роботі представлено наукові положення, що мають високий рівень наукової новизни і засвідчують значний особистий внесок дисертанта у розвиток економічної науки, який полягає у вирішенні науково-прикладної задачі щодо розвитку теоретико-методологічних засад та методичного інструментарію детінізації економіки України в контексті забезпечення макроекономічної стабільності.

Перспективним для подальшого використання є вперше запропонований автором підхід до визначення зв'язку між обсягами надходжень непрямих податків на рівнях тінізації і макроекономічної стабільності країни. Розроблене дисертантом методологічне підґрунтя є унікальним в контексті врахування циклічного та випадкового характеру впливу факторів на результативні показники та визначення величини максимального часового лагу, після завершення якого цей вплив набуває максимальної сили. Зважаючи на відсутність у вітчизняній науці досліджень залежності рівнів тінізації та макроекономічної стабільності країни від зміни цільових орієнтирів державної податкової політики у напрямку акумулювання податкових надходжень за непрямыми податками, розроблений дисертантом підхід має потенціал для подальших наукових досліджень (стор. 168–182).

Особливої уваги заслуговує розроблене автором вперше наукове підґрунтя дослідження впливу тінізації економіки на соціальні складову макроекономічної стабільності країни. Цей підхід базується на поєднанні економетричних методів аналізу, а саме: тестів Діккі – Фуллера, Філіпса – Перрона, Йохансена, Лагранжа, Ярка – Бера та умовної стабільності власних значень, що дозволяє шляхом врахування явних і латентних закономірностей розвитку рівнів тінізації економіки, нерівномірності розподілу доходів населення, рівня середньої заробітної плати, Індексу людського розвитку, коефіцієнту Джині побудувати імпульсну функцію відгуку індикаторів

соціального розвитку країни на шоки, обумовлені зміною рівня тінізації економіки (стор. 264–290).

Дисертантом у п'ятому розділі дисертації вперше розроблено методологію побудови системи структурних рівнянь із застосуванням інструментарію МІМІС-моделювання, що дозволяє ідентифікувати приховані резерви підвищення рівня макроекономічної стабільності країни на основі врахування напряму та сили явних та латентних двосторонніх зв'язків чинниками інвестиційного, податкового, соціального та інституціонального каналів тінізації економіки та рівнем стабільності національної економіки. В результаті застосування авторського підходу визначено пріоритетність напрямків державної політики детінізації економіки в контексті підвищення рівня її макроекономічної стабільності (стор. 315–332).

Заслуговує на увагу удосконалений автором методологічний базис оцінювання допустимого обсягу інвестиційних операцій з ознаками фіктивності з урахуванням рівнів тінізації та стабільності національної економіки. Врахування за допомогою інструментарію теорії ігор поточних та минулих цільових орієнтирів досягнення рівнів детінізації економіки та макроекономічної стабільності країни дозволило автору оцінити неефективність державної економічної політики у цих напрямках шляхом визначення розриву між допустимим та фактичним обсягами інвестиційних операцій з ознаками фіктивності в Україні (стор. 121–138).

Заслуговує на увагу удосконалений автором інструментарій визначення причинно-наслідкових зв'язків між обсягами надходжень прямих податків і рівнями тінізації економіки та макроекономічної стабільності країни. Це здійснено в роботі шляхом врахування дуального характеру впливу аналізованих показників (базуючись на використанні тесту Грейнджера) та формалізації часового лагу, протягом якого рівні тінізації та макроекономічної стабільності є найбільш чутливими до зростання податкового навантаження за визначеними у роботі групами прямих податків. Отримані результати сформували базис для обґрунтування пріоритетних напрямків і часових орієнтирів трансформації державної політики детінізації економіки та підвищення рівня її стабільності з урахуванням таргетів податкової політики у розрізі податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (стор. 142–167).

Заслуговують на увагу удосконалені дисертантом методологічні основи оцінювання залежності рівнів тінізації економіки та макроекономічної стабільності країни від ефективності функціонування її податкової системи, яку в роботі запропоновано оцінювати на основі інтегрального показника,

сформованого шляхом адитивної згортки часткових індикаторів, вагові коефіцієнти у розрізі яких визначено на основі формули Фішберна. Зокрема, у відповідності до авторського підходу ефективність функціонування податкової системи країни повинна враховувати ефективність параметрів інституційного середовища, адміністративної та соціальної результативності, загальної якості реалізації податкової політики, що визначені на засадах бенчмаркінг-аналізу. За результатами дослідження здобувач визначив перелік фіскально-адміністративних каталізаторів підвищення ефективності державної політики превенції тіньовим операціям та зростання стабільності національної економіки (стор. 185–203).

Важливим науковим здобутком автора є удосконалений методичний інструментарій оцінювання впливу індикаторів функціонування фінансового сектору країни на зміну рівнів тінізації економіки та її макроекономічної стабільності. Даний підхід ґрунтується на поєднанні методів кореляційно-регресійного аналізу та дистрибутивно-лагового моделювання із часовим лагом від 0 до 3 років. Це дозволило автору в подальшому визначити спектр факторів розвитку фінансового сектору – каталізаторів та інгібіторів зменшення рівня тінізації економіки та зростання її макроекономічної стабільності, а також формалізувати часові горизонти максимізації їх впливу на результативні показники (стор. 226–243).

Логічним продовженням дослідження концептуальних засад забезпечення макроекономічної стабільності країни стала удосконалена автором методологія обґрунтування ролі фінансових діджитал-інновацій у забезпеченні детінізації національної економіки. В основу авторського підходу покладено комбінацію методів регресійного аналізу на панельних даних та тесту Хаусмана. Це дозволило обґрунтувати стратегічні пріоритети розвитку цифрових технологій на інвестиційному, страховому та банківському ринках країни відповідно з урахування пріоритетності таргетів політики детінізації економіки (стор. 244–260).

Позитивної оцінки заслуговує підхід автора до визначення критично необхідного рівня запровадження сервісів електронного врядування в країні. Такий підхід базується на вирішенні оптимізаційної задачі шляхом побудови песимістичного (за допомогою методу покрокового виключення) та оптимістичного (за допомогою побудови гребеневої регресії) сценаріїв розвитку цифрових відносин в країні. Отримані автором наукові результати мають практичну цінність в контексті визначення цільових орієнтирів реалізації державної політики цифровізації економіки спрямованих на зменшення рівня неофіційного сектору економіки (стор. 291–314).

В роботі набули подальшого розвитку теоретичні засади детінізації національної економіки в контексті забезпечення її макроекономічної стабільності. На відміну від існуючих підходів, пропозиції автора базуються на структуруванні існуючого наукового доробку з питань детінізації економіки; врахуванні взаємозв'язків всіх елементів макроекономічної стабільності, показників оцінювання та загроз порушення її рівня. Це дозволило поглибити інструментарій забезпечення макроекономічної стабільності країни за рахунок урахування детермінованого характеру впливу податково-інвестиційного, інституційного та соціального каналів детінізації економіки на рівень її макроекономічної стабільності (стор. 54–70).

Цінними для подальшого використання є пропозиції дисертанта щодо подальшого розвитку методологічних підходів до оцінювання інтегрального рівня макроекономічної стабільності країни. Авторський внесок у забезпечення теоретико-методологічних засад оцінювання стабільності національної економіки полягає у врахуванні дисбалансів у соціально-економічному та фінансовому розвитку країни з їх подальшим узагальненням (за допомогою формули Ерланга), що дозволило здійснити порівняльний аналіз рівнів макроекономічної стабільності України та країн Європи, а також обґрунтувати сильні та слабкі сторони державної макроекономічної політики (стор. 71–88).

Теоретичну та практичну цінність представляє удосконалений автором методологічний базис дослідження причинно-наслідкових зв'язків між обсягами інвестиційних операцій та рівнем тінзації економіки. Даний підхід базується на врахуванні впливу прямих, портфельних та фінансових інвестицій на рівень тінзації економіки та визначенні часових інтервалів, через які даний вплив є найбільшим. Такий підхід має практично ціннісний характер використання, оскільки дозволяє визначити ключові вектори трансформації державної інвестиційної політики та найбільш чутливі до здійснення тіншової діяльності інвестиційні операції (стор. 106–120).

Наведені положення суттєво розвивають теорію і практику детінізації економіки України в контексті забезпечення макроекономічної стабільності, призначені для використання як центральними законодавчими та виконавчими органами влади у процесі розробки інвестиційної, фінансової, грошово-кредитної та загальної економічної політик, а також формалізації конкретних заходів у сфері детінізації національної економіки та забезпечення макроекономічної стабільності України, так і фінансовими посередниками – при формуванні системи внутрішнього контролю та аудиту з метою уникнення їх участі у неформальних комерційних операціях.

5. Практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що у комплексі формують підґрунтя для в розвитку теоретико-методологічних засад та методичного інструментарію детінізації економіки України в контексті забезпечення макроекономічної стабільності. Запропоновані в роботі методичні узагальнення та рекомендації призначені для використання органами законодавчої та виконавчої влади при обґрунтування стратегічних пріоритетів економічного розвитку України у контексті забезпечення її макроекономічної стабільності та детінізації, а також регуляторами фінансових ринків та фінансовими посередниками – при розробленні та реалізації заходів щодо зменшення стимулів участі фінансових установ у неформальних комерційних операціях.

Висновки та рекомендації дисертанта щодо системного врахування впливу різних каналів тінізації економіки (податкового, інвестиційного, інституціонального та соціального) на рівень макроекономічної стабільності країни впроваджено в діяльність Секретаріату Кабінету Міністрів України (довідка від 17.03.2021 р.); щодо ідентифікації найбільш деструктивних для макроекономічної стабільності країни схем фіктивних інвестиційно-фінансових операцій із залученням банківських та небанківських фінансових посередників – в діяльність Національного банку України (довідка № 10-0007/13099 від 17.02.2021 р.); щодо градації за масштабом деструктивного впливу на макроекономічну стабільність країни схем здійснення фіктивних інвестиційних операцій із застосуванням інструментів фондового ринку – в діяльність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України (довідка № 07/3132 від 11.02.2021 р.); щодо оцінювання значимості для стабільності функціонування банку відповідності критеріям FATF у сфері протидії легалізації кримінальних доходів – у діяльність АТ «БАНК 3/4» (довідка від 28.01.2021 р., б/н); щодо визначення найбільш популярних схем тінізації доходів через податковий, інвестиційний, інституційний та соціальний канали, а також формалізації їх системного впливу на рівень макроекономічної стабільності в країні – в діяльність Компанії з управління активами «Діамант Інвест Менеджмент» (довідка № 01-12/20 від 17.12.2020 р.).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі Київського національного університету технологій і дизайну під час викладання дисциплін «Основи національної безпеки», «Фінансовий ринок» і «Фінанси» (довідка № 06-06/204 від 09.02.2021 р.).

6. Дискусійні положення та недоліки дисертаційного дослідження.

В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати на деякі дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі.

6.1. Позитивно оцінюючи напрацювання автора щодо систематизації результатів бібліометричного та трендового аналізу досліджень з питань тінізації економіки (стор. 31–53), вважаємо, що з урахуванням загальної тематики дисертаційної роботи теоретична цінність отриманих результатів значно зросла б за умови проведення аналогічного дослідження і щодо питань забезпечення макроекономічної стабільності, а також виявлення тих сфер наукових досліджень, що перетинаються у розрізі обох блоків. Це дозволило б більш точно та обґрунтовано підійти до теоретичного обґрунтування існування певних каналів тінізації економіки, через які відбувається трансмісія шоків, що призводять до порушення макроекономічної стабільності країни.

6.2. У межах опису теоретико-методологічного підґрунтя формування інвестиційних каналів тінізації економіки (стор. 93–105) дисертант зосередив особливу увагу на характеристиці механізмів залучення до тіньових схем через використання країн-офшорів. Позитивно оцінюючи результати теоретичного пошуку, систематизації та опрацювання значного обсягу аналітичної інформації у межах даного блоку роботи, зазначимо, що дисертація набула б більш довершеного вигляду, якби автор розглянув також інші фінансово-інвестиційні тіньові схеми.

6.3. Позитивно оцінюючи запропонований дисертантом підхід до визначення впливу інвестиційних операцій на динаміку тінізаційних процесів (стор. 106–120), у межах якого набір факторних змінних формують такі показники як обсяг чистих інвестицій в нефінансові активи (1); обсяг портфельних інвестицій (2); обсяг прямих іноземних інвестицій, чистий притік (3); обсяг прямих іноземних інвестицій, чистий відтік (4), відмітимо, що додаткового обґрунтування вимагає врахування у межах авторського підходу окремо притоку та відтоку прямих іноземних інвестицій, а не їх чистого потоку, тоді як перші два індикатори є агрегованими та характеризують саме сальдовий результат між вхідним та вихідним потоками цих видів інвестицій.

6.4. На стор. 142–167 дисертаційної роботи представлено розроблене автором методологічне підґрунтя визначення впливу зміни податкових надходжень від прямих податків на рівні тінізації та макроекономічної стабільності країни. Позитивно оцінюючи практичні результати, отримані дисертантом у межах даного блоку роботи, зауважимо, що єдиний внесок на

загальнообов'язкове державне соціальне страхування відповідно до ст. 9 Податкового кодексу України не віднесено до фіскальних інструментів, а тому некоректно розглядати його у складі прямих податків.

6.5. У контексті визначення впливу параметрів розвитку фінансового сектору на рівні тінізації економіки та макроекономічної стабільності країни (стор. 226–243), автор здійснює тестування 16 гіпотез за кожним результативним показником. Разом з тим, серед відібраних 16 індикаторів характеристики стану розвитку фінансового сектору 12 стосуються перспектив розвитку банківського сектору, 3 – страхового ринку, в один – сегменту недержавних пенсійних фондів. Вважаємо, що робота б лише виграла за умови паритетності врахування детермінант розвитку різних сегментів фінансового ринку, а не такого значного перекосу у бік банківських фінансових посередників.

6.6. Схвально оцінюючи наукові результати, отримані автором у контексті формалізації впливу фінансових діджитал-інновацій на динаміку тінізаційних процесів в економіці (стор. 244–260), відмітимо, що більшість блоків дисертаційної роботи передбачає виявлення не лише сили та напрямку зв'язку між певними параметрами, а й тестування на наявність часового лагу відстрочення впливу незалежних змінних на результативну, тоді як даний пункт дисертаційної роботи не містить етапу тестування на лаги. Разом з тим, вважаємо, що робота лише б виграла за умови доповнення пункту 4.3 саме цим блоком, адже вплив діджиталізації на економічні процеси (особливо на динаміку розвитку неформального сектору економіки) досить вірогідно відбуватиметься не одномоментно, а з певним часовим запізненням.

6.7. На стор. 315–332 дисертаційної роботи представлено розроблений автором методичний підхід щодо оцінювання взаємного впливу детермінант каналів тінізації національної економіки та макроекономічної стабільності. Зокрема, дисертант виокремлює інвестиційний, податковий, соціальний та інституціональний канали. Однак, зауважимо, що вітчизняні та закордонні науковці виділяють серед потенційних драйверів розвитку неформальної економіки також недосконалість судової системи, неефективність управління державною власністю і захисту прав власників, неефективність ринкового механізму та ін., що не знайшли прямого відображення у межах визначених автором каналів. З урахуванням зазначеного, вважаємо, що розширення переліку каналів новими елементами дозволило б отримати більш обґрунтовані висновки та рекомендації.

7. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам МОН України. Дисертація Золковера Андрія Олександровича «Детінізація економіки України в контексті забезпечення макроекономічної стабільності» являє собою закінчену наукову працю, спрямовану на вирішення актуальної науково-прикладної задачі розвитку теоретико-методологічних засад та методичного інструментарію детінізації економіки України в контексті забезпечення макроекономічної стабільності.

Тематика дослідження є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України та науковим програмам національного та регіонального значення. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспортам спеціальностей 08.00.03 – економіка та управління національним господарством; 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Робота відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема – пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор – Золковер Андрій Олександрович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним господарством; 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри

публічного управління та адміністрування

Сумського національного аграрного університету

Міністерства освіти і науки України,

докторка економічних наук, професорка

О. П. Славкова

Славкова О.П.
Тривак Михайло

Славкова
Тривак